

6. hřebečenský montánní výšlap

PRŮVODCE

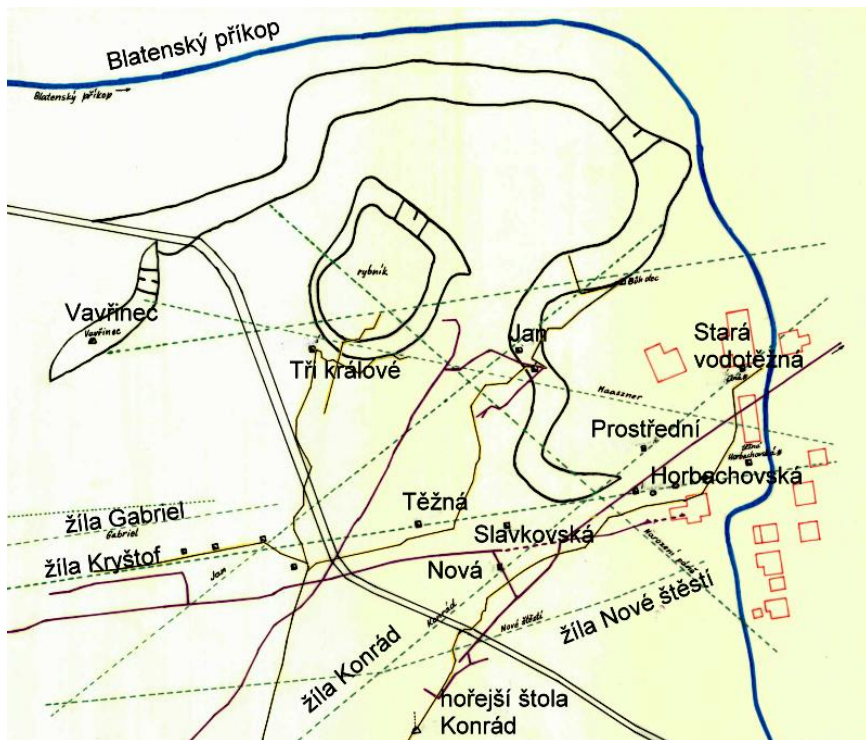
15. 7. 2017

Tuto akci finančně podpořil Karlovarský kraj.

1. Důl Konrád

Zdaleka nejvýznamnějším cínovým dolem hornoblatenského revíru během druhé konjunktury těžby v 18. století byl důl Konrád s minimálně deseti šachtami, jejichž ústí se nacházela v prostoru mezi obloukem Blatenského vodního příkopu a cestou z Horní Blatné do Luhů. Důlní komplex Konrád se začal rodit od roku 1719 zásluhou hornoblatenského měšťana a výrobce kobaltové modré barvy Josepha Putze, na významu pak nabyl po roce 1739, kdy už jej provozoval Putzův zeť, jáchymovský rodák a významný těžář Johann Franz von Heßler (1693–1770). Jen v letech 1740 až 1773 poskytl důl Konrád přes 800 tun cínu, a přispěl tak podstatně k tomu, že se celková produkce cínu v Horní Blatné v polovině 18. století přiblížila úrovni z doby maxima těžby v polovině 16. století. Koncem 18. století se nicméně důl stal ztrátovým a roku 1790 byl opuštěn; roku 1796 už byl zcela zatopen.

Přibližná lokalizace hlavních důlních děl dolu Konrád (L. Jangl 1968, archiv ČGS)

Nejbohatší žílou dolu byla strmá žíla Konrád směru SZ–JV, která byla běžně mocná 60 až 200 cm, v místech styků s rudními odžilkami se však vyskytovaly naduřenininy, tzv. fally, s větší mocností a vyšší kovnatostí. Žílu Konrád křížilo několik dalších žil, například seve-rojižní žíla Nové štěstí nebo žilné pásmo Kryštof směru rovněž S–J s mocností až 4 m, ale v místech křížení se žílou Konrád až 8 m. Ve východní části důlního pole dolu Konrád (poblíž rybníčku) byly již v 16. století dobývány žíly Jan, Bůh Otec a Tři králové. Severně od dolu Konrád pak byl v 30. letech 18. století otevřen ještě důl Gabriel, v jehož prostoru pokračovaly žíly Kryštof a Nové Štěstí. Práce na něm byly ukončeny v roce 1809.

Důl Konrád byl na svou dobu moderní důl, který byl rozfárán na pěti patrech do hloubky asi 135 m. Patřily k němu například šachty Horbachovská, Slavkovská, Stará vodotěžná, Prostřední, Nová, Těžná a další a štoly Hořejší Konrád, Kryštof či hluboká dědičná štola Konrád. Dnes po úvodních dílech dolu Konrád nezůstávají v terénu téměř žádné stopy, jednou z výjimek je pinka v místě Těžní šachty.

2. Štola Vavřinec

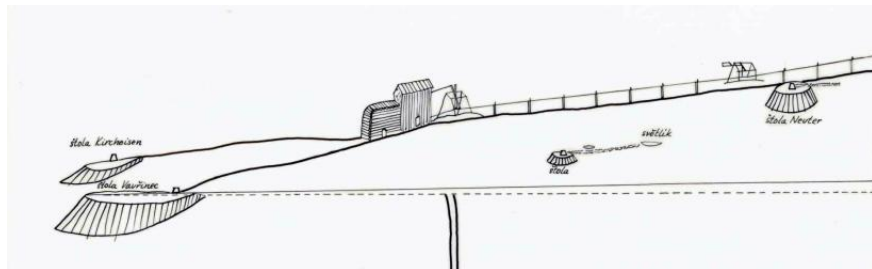
Při jihozápadním úpatí Blatenského vrchu se těsně pod cestou, zvanou na starých ma-pách Cvitrová, nachází v nadmořské výšce 930–935 m výrazný zářez v místech zasucené-ho ústí obecní štoly Vavřinec (St. Laurenti-Gemeindstolln), nejvýznamnější odvodňovací a těžební štoly rudního okrsku Blatenského vrchu. Tato štola byla ražena v letech 1747 až 1773 s cílem podsednout staré dobývky na pásmu Wolfgang v hloubce asi 60 metrů, popř. dobývky na dalších cínonosných žilách (například žil Rappel, Dreifaltigkeit či Neu-ter), a zastihnout tak partie žil nedotčené těžbou v 16. století. Zaražení štoly spadá do druhého hlavního období těžby cínových rud v hornoblatenském revíru, iniciovaného bohatými nálohy na nedalekém dole Konrád.

Po relativně dlouhém počátečním období, kdy se práce soustředily na dosažení produk-tivních rudních partií a rozfárání zjištěných struktur pro přípravu dobývání, se komplex dolu Vavřinec stal od roku 1781 rentabilní. Toto finančně výdělečné období trvalo až do roku 1811, kdy za napoleonských válek došlo v souvislosti s finančním bankrotem ra-kouského mocnářství k rychlému úpadku báňské činnosti, který vyvrcholil v roce 1817 dočasným opuštěním dolu. Celkem bylo v dole Vavřinec mezi lety 1781 až 1817 vytěženo 226 tun cínu, a to nejen na úrovni štoly Vavřinec, ale i v hloubce asi 25 m pod jejím obzo-rem. Pásmo Wolfgang tak bylo vytěženo do hloubky kolem 90 m.

V roce 1818 převzal důl od hornoblatenské obce rakouský stát, který však již jen udržoval důlní chodby průchodné a občas pokusně dobýval cínové rudy, a to až do roku 1837.

Poblíž ústí štoly Vavřinec, mezi cestou a Blatenským vodním příkopem, stával podle mapy z roku 1794 dřevěný objekt, ve kterém bylo umístěno vodní kolo pohánějící mihadla, jež vedla až k těžně a vodotěžně šachtě Vavřinec vzdálené asi 130 láter (zhruba 250 m).

Okolí ústí štoly Vavřinec zvelebili v roce 2015 dobrovolníci z řad hornoblatenských občanů a chalupářů, kteří postavili malou lávku přes potok vytékající ze štoly a instalovali u ní informační tabuli.

Mihadla u štoly Vavřinec na kopii mapy z roku 1794 (archiv ČGS)

3. Blatenský vodní příkop

Vynikajícím příkladem technického umu vodohospodářů 16. století je dodnes funkční Blatenský vodní příkop, nejdelší báňský vodní přivaděč v české části Krušných hor. Byl vybudován v letech 1540–1544 v délce téměř 13 km a až do 19. století zajišťoval pohonnou vodu pro desítky důlních a úpravářských provozů od Božího Daru až po Horní Blatnou. Příkop začíná 1,5 km západně od Božího Daru, kde je do něj svedena voda z říčky Černá. Dále je jeho trasa vedena velmi mírným spádem přes Myslivnu, Ryžovnu, Bludnou a severní úbočí Blatenského vrchu až do Horní Blatné, kde už větším spádem klesá potrubím k Blatenskému potoku.

Příkop je až 2 m široký a až 1 m hluboký, jeho koryto je zpevněno dřevěným bedněním. Po obou stranách jsou navrženy násypy, po pravém z nich vede naučná stezka. Unikátní jsou zejména četné objekty k regulaci průtoku vody – hráze, stavidla, přepady a odváděcí kanály. V současnosti se na něm nachází mj. 10 odlehčovacích přepadů v místech křížení s drobnými vodními toky, 25 mostků a propustků a 39 lapačů písku a štěrku.

Údržbu příkopu prováděla hornoblatenská městská rada, která v roce 1570 získala od římského císaře a českého krále Maxmiliána II. právo na svobodné užívání vody

z příkopu. Po ukončení těžby v 19. století byl příkop využíván jako zdroj vody pro průmyslové provozy v Horní Blatné a pro požární ochranu, a to až do roku 1945.

V letech 1995 až 2001 byl příkop kompletně rekonstruován do podoby, kterou měl při předchozí velké opravě na konci 20. let minulého století, dnes je však už na řadě míst nutná nová oprava.

V roce 1980 byl Blatenský vodní příkop prohlášen za kulturní památku, od července letošního roku je národní kulturní památkou.

Blatenský vodní příkop v části Bludné zvané Totenbach, v pozadí Blatenský vrch (foto: M. Urban)

4. Blatenský vrch

Když byl v roce 1906 založen hornoblatenský Spolek zimních sportů, zrodil se v hlavách jeho členů nápad postavit na Blatenském vrchu alespoň turistický přístřešek. Brzy poté vznikla na vrcholu skromná dřevěná turistická chata, přístupovou komunikaci od silnice

Horní Blatná – Ryžovna vybudoval spolek převážně vlastními silami. Prostory často navštěvované chaty se však brzy staly příliš těsné, a proto padlo rozhodnutí postavit u chaty horský hotel a rozhlednu.

Stavba 21 metrů vysoké vyhlídkové věže a hotelu začala v roce 1912 podle návrhu architekta Karla Mattusche z Chebu a slavnostní otevření se odehrálo 6. července 1913. Rozhledna má podobu kamenné, zčásti dřevem obložené, směrem nahoru se zužující věže zakončené lucernou s kruhovým vyhlídkovým ochozem ve výšce 18 m, z něž se nabízí krásný pohled nejen na nejvyšší krušnohorské vrcholy, ale i na Doupovské hory a další místa. Ve směru na Horní Blatnou a na Johanngeorgenstadt byly kvůli lepšímu výhledu vykáceny dva průseky, z nichž ten směrem k Blatné sloužil také jako sáňkařská dráha. Rozhledna byla pojmenována Žitina vyhlídka na počest rakouské arcivévodkyně, budoucí poslední rakouské císařovny a v letech 1916–1918 poslední české královny Zity Bourbonsko-Parmské (1892–1989).

Hotel a rozhledna na Blatenském vrchu na fotografii Ruperta Fuchse z roku 1927

Po první světové válce se zájem o Blatenský vrch začal znovu rychle zvyšovat. Kapacita zařízení zvaného Hotel Plattenberg či Sporthotel přestala dostačovat, a proto k němu byl v roce 1927 přistavěn velký sál s ústředním topením, ve kterém často hrála muzika a tancovalo se. Součástí přístavby byly i garáže pro pět automobilů a letní terasa.

Po druhé světové válce připadl hotel pohraničníkům, kteří jej zdevastovali natolik, že musel být v 50. letech zbourán. Rozhledna naštěstí přežila. V roce 1977 prošla rekonstrukcí a v roce 2002 u ní město Horní Blatná, které rozhlednu spravuje, obnovilo přístavek zachvácený předtím požárem. Poslední oprava proběhla loni na podzim – společnost Montanregion Krušné hory - Erzgebirge, o.p.s., nechala v rámci projektu Zdař Bůh, světové dědictví, spolufinancovaného Evropskou unií, vyspravit zdivo a omítky, vyměnit dřevěné opláštění a oplechování.

5. a 6. Vlčí jámy (Vlčí jáma a Ledová jáma)

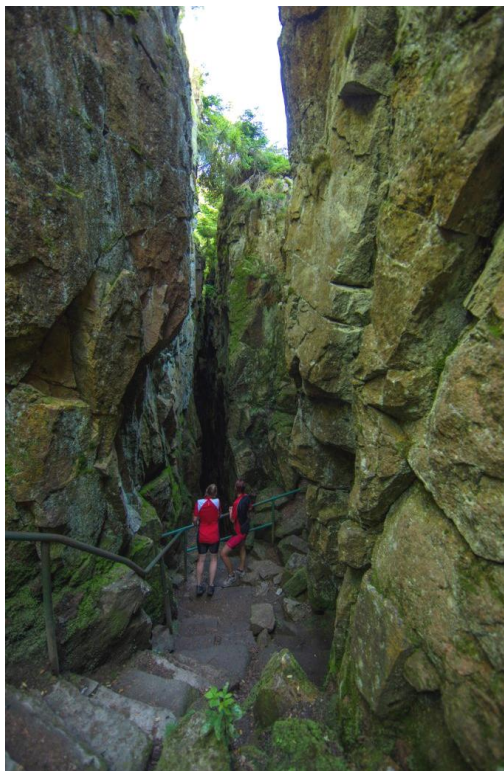
První greisenové žíly s cínovcem odkryli na Blatenském vrchu v roce 1532 bratři Wolf a Barthel Schallerové, horníci ze saského Buchholzu. Tento objev dal impuls k založení města Horní Blatná, o něž bratři Schallerové spolu s dalšími horníky požádali saského kurfiřta Johanna Friedricha v červnu 1534. Celá oblast mezi dnešní Horní Blatnou a Božím Darem se totiž tehdy ještě nacházela na území schwarzenberského panství a teprve v roce 1546 se stala opět součástí Českého království.

Vlčí jámy – křížení hlavní žíly Wolfgang s příčnou žílou Schutzengel, ve stěnách pinky jsou patrné zbytky starých chodeb (foto: M. Přibíl)

Největší cínové doly na Blatenském vrchu vznikly na žilách Wolfgang a Jiří (Georg). Tyto a další, až několik metrů mocné, vesměs strmé greisenové žily a pásma byly dobývány zpočátku přímo od povrchu otevřenými poruby a mělkými šachticemi, jejichž hloubka nepřesáhla první desítky metrů. Ze svahu Blatenského vrchu bylo k hlavním žilám vyraženo i několik kratších štol. Hlavní období zdejších důlních prací spadá do 16. století, kdy žily na pásmu Wolfgang byly vytěženy až do hloubky zhruba 35 metrů, na pásmu Jiří snad až do 50 metrů. Druhá perioda intenzivních prací nastala v 18. století, kdy byly obecní štolou Vavřinec otevřeny hlubší partie pásma Wolfgang a další, na toto pásmo příčné žíly (viz zastavení č. 2).

Velkolepé pozůstatky po dolování dnes tvoří památkově chráněný soubor označovaný souhrnně jako Vlčí jámy, který se skládá z dobývek na žíle Wolfgang (Vlčí jáma, původně Wolfspinge) a na žíle Jiří (Ledová jáma, Eispinge). Vlastní Vlčí jáma má směr SV–JZ, je dlouhá 120 m, hluboká 20 m a široká místy až 15 m. Výrazné rozšíření při sv. okraji pinky vzniklo na křížení žíly Wolfgang se žilou Schutzengel (Strážný anděl) směru SSZ–JJV, méně výrazné je rozšíření na protějším konci na křížení se žilami Mayer (směr SZ–JV) a Rappelt (S–J). V bocích pinky, která představuje jeden z nejnázornějších a nejvýznamnějších dokladů historické těžby greisenových cínových rud v Evropě, jsou dosud dobře patrné zbytky starých štol a komor.

Ledová jáma (foto: 2 M Studio)

Výše položená, severojižně protažená Ledová jáma je rovněž asi 20 m hluboká, ale podstatně užší, a vyznačuje se proto tím, že se v ní díky nepatrné cirkulaci vzduchu udržuje po celý rok sníh a led. Z historických pramenů je známo, že led z Ledové jámy našel

uplatnění při ošetřování vojáků zraněných v roce 1813 při bitvě s Napoleonem u Lipska. Na počátku 20. století zpřístupnil Krušnohorský spolek v Horní Blatné Ledovou jámu pro turisty vybudováním kamenných schodů vedoucích do prostoru dobývky. Stejnou cestou je Ledová jáma volně přístupná dodnes. Do Vlčí jámy se kvůli riziku pádu kamení vstup nedoporučuje.

Vlčí jámy jsou kulturní a zároveň i přírodní památkou. Na jediném místě v ČR tu roste mech měďovka Mielichhoferova, vázaný na žíly s obsahem rud mědi.

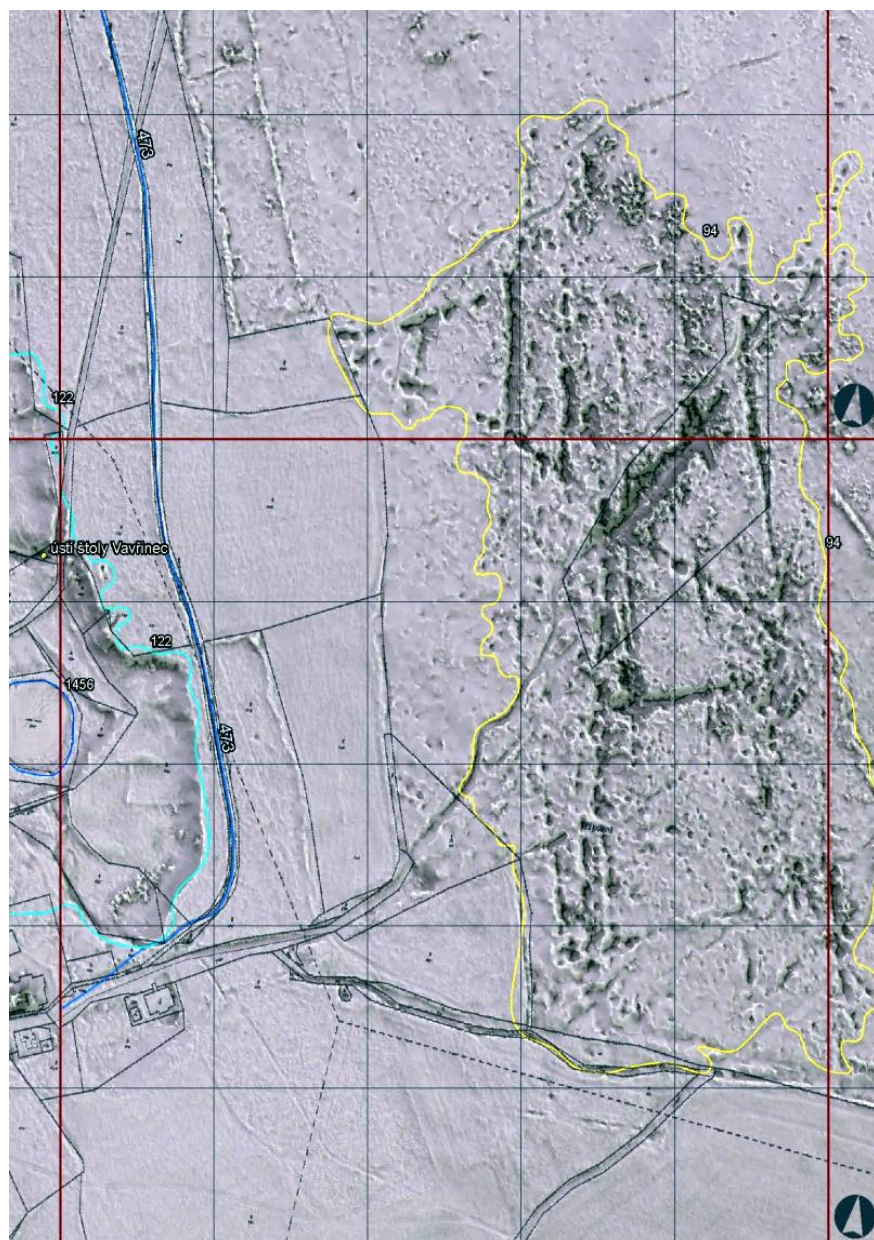
7. Dobývky na jižním svahu Blatenského vrchu

Celý jižní a jihozápadní svah Blatenského vrchu je doslova poset pozůstatky po dolování cínu v 16.–18. století, které sledují roj převážně severojižních greisenových žil. Vzhledem k zalesnění a obtížné přístupnosti terénu nejsou tato důlní díla tolik známá jako blízké Vlčí jámy, jejich značný počet a rozsah však velmi dobře vyniká na leteckých laserových snímcích, které umožňují identifikovat jednotlivé pozůstatky s důlními díly zobrazenými na starých mapách.

Po Vlčích jamách druhým největším reliktem hornické činnosti jsou povrchové poruby na žíle Kammergang s délkou kolem 90 m a šířkou až 6 m. Tato žíla s neobvyklým, téměř východozápadním směrem byla těžena již od samých počátků historie Horní Blatné a své jméno získala po významném těžaři Janu von Bunnickovi, který byl komořím saského kurfiřta Johanna Friedricha.

Dalšími významnými žilami byly severojižní žíly Neuter, Dreifaltigkeit (Trojice) či Rappelt, které se často štěpily do odžilků poněkud odlišného směru. Jejich průběh je v terénu vyznačen lineárně uskupenými povrchovými dobývkami a na některých místech i trychtýřovitými pinkami v místech starých šachet.

Žíly byly kromě toho otevřeny i několika štolami, z nichž nejdůležitější byly štola Neuter s ústím severozápadně od Vlčí jámy nad Blatenským vodním příkopem a delší štola Veith, která ústila jihozápadně od dobývky Kammergang a vedla v délce kolem 400 m až k severojižní žíle Kreuzgang (Křížová žíla) v místech sáňkařské dráhy z Blatenského vrchu. Práce na těchto štolách byly obnoveny v 18. století, jejich roli pak převzala níže položená štola Vavřinec.

Důlní práce na Blatenském vrchu na leteckém laserovém skenu

8. Muzeum těžby rud

První muzeum vzniklo v Horní Blatné už v roce 1932 v souvislosti s oslavami 400 let založení města. Nacházelo se v 1. patře budovy hasičského sboru v Komenského ulici 255, těsně nad farou, a jeho v pěti místnostech umístěná místopisná expozice obsahovala velké množství předmětů ilustrujících historii města včetně hornictví. Muzeum fungovalo až do roku 1946 a krátce potom ještě na počátku 50. let, koncem 50. let však bylo zrušeno a vzácné exponáty se „ztratily“.

Současné muzeum bylo otevřeno v roce 1977 jako pobočka Muzea Karlovy Vary v jednom z nejhezčích domů v Horní Blatné, v památkově chráněném barokním domě č. p. 127 v Bezručově ulici, postaveném v době druhého vrcholu těžby cínu v okolí města. Jde o jednopatrový dům se zděným přízemím, hrázděným patrem saského typu a

mohutnou polovalbovou střechou. Vstup do domu je osazen barokním portálem s uchy, na římse nadsvětlíku je vytesán monogram JKH s letopočtem 1754. Honosný je i interiér domu s klasickou trojdílnou dispozicí, v přízemí se dochovaly krásné klenbové stropy.

Provozovatelem muzea je od roku 2014 samo město Horní Blatná. Návštěvníci si mohou prohlédnout například modely důlní techniky, cínové nádobí i skromnou mineralogickou sbírku. Atrakcí muzea je velkoplošný (210 x 175 cm) model Horní Blatné, který vytvořil dlouholetý správce muzea a někdejší starosta města Willi Schneider. Muzeum také připomíná dílo místního písničkáře Hanse Sopha (1869–1954). Město Horní Blatná v současnosti plánuje rozšíření expozice.

9. Sejpy na Kozím potoku

Při horním toku Kozího potoka se nacházejí rozsáhlé pozůstatky po intenzivním rýžování žulových zvětralin s cínovcem v podobě rozlehlé pánvovité terénní prohlubně a malých rýžovnických kopečků zvaných Kozí sejpy (Zinnseifen/Ziegenreifen). Cínovec zde byl získáván jak z náplavů potoka, tak především ze zvětralých výchozů zdejších rudonosných greisenů a svahových sedimentů. Mocnost těchto zvětralin dosahovala místy až 8 m, což je ve srovnání s jinými krušnohorskými lokalitami vysoce nadprůměrná hodnota. Z nejhlubších partií zvětralin musel být proto cínovec dobýván i hornickým způsobem.

Rýžováním cínovce modelované údolí Kozího potoka pod Blatenským vrchem (foto: M. Urban)

Kdy začaly práce na těchto rýžovištích, není historickými prameny doloženo, je však velmi pravděpodobné, že tomu bylo již dlouho před založením Horní Blatné, snad již v 14. století. Značný význam mělo rýžování zejména v průběhu třicetileté války, ale i po jejím ukončení, kdy řada zkušených hornoblatenských havířů a bohatých těžařů odmítla přijmout katolickou víru a raději odešla do Saska. Scházeli tak lidé i peníze na zmáhání dolů poškozených a opuštěných za války a snadnější a finančně méně náročné rýžování tehdy poskytovalo obživu velkému počtu obyvatel Horní Blatné. Produkce cínu z rýžovišť byla v druhé polovině 17. století vyšší než produkce z primárních ložisek, což se opět změnilo až v 18. století. Kozí sejpy přitom v Horní Blatné nebyly jediné, dalšími místy rýžování byly Sieglůvské, Obecní, Löblovské a Školní sejpy.

10. Strašidla – Jindřišské skály

Zatímco podloží Horní Blatné a jejího nejbližšího okolí je budováno zhruba 320 milionů let starými žulami blatenského masívu, které byly zdrojem cínu pro zdejší ložiska, dále severně od města už vystupují horniny podstatně starší – chloriticko-sericitické fylity, jež vznikly přeměnou spodnordovických písčito-jílovitých sedimentů usazených na dně moře před asi 490 až 470 miliony let. Tato přeměna (metamorfóza) proběhla „krátce“ (cca 20 milionů let) před intruzí žul během variského vrásnění, rozsáhlého horotvorného procesu, který vytvořil jádro dnešních Krušných hor.

Jindřišské skály a údolí Blatenského potoka (foto: K. Vozáb)

Fylitické horniny vytvářejí na řadě míst středního a západního Krušnohoří výrazné skalní výchozy, k nimž patří i skalní útvar Strašidla (Jindřišské skály, Heinrichstein). Fylity zde mají podobu šedozelených, nepravidelně páskovaných hornin s hojnými žilkami a ččkami bílého sekrečního křemene a dobře patrnou metamorfní břidličností, na jejichž plochách se objevují šupinky stříbrně lesklé světlé slídy (sericitu) a zelenavého chloritu. Blízkost kontaktu se žulami v podloží se projevuje tzv. kontaktní metamorfózou, v jejímž důsledku vznikly z fylitů pevné rohovce. Dnešní podoba Strašidel je výsledkem mrazové-

ho zvětrávání během čtvrtohor, kdy z původního souvislého skalního bloku vznikly izolované skalní stěny (mrazové sruby) o výšce 6–25 metrů.

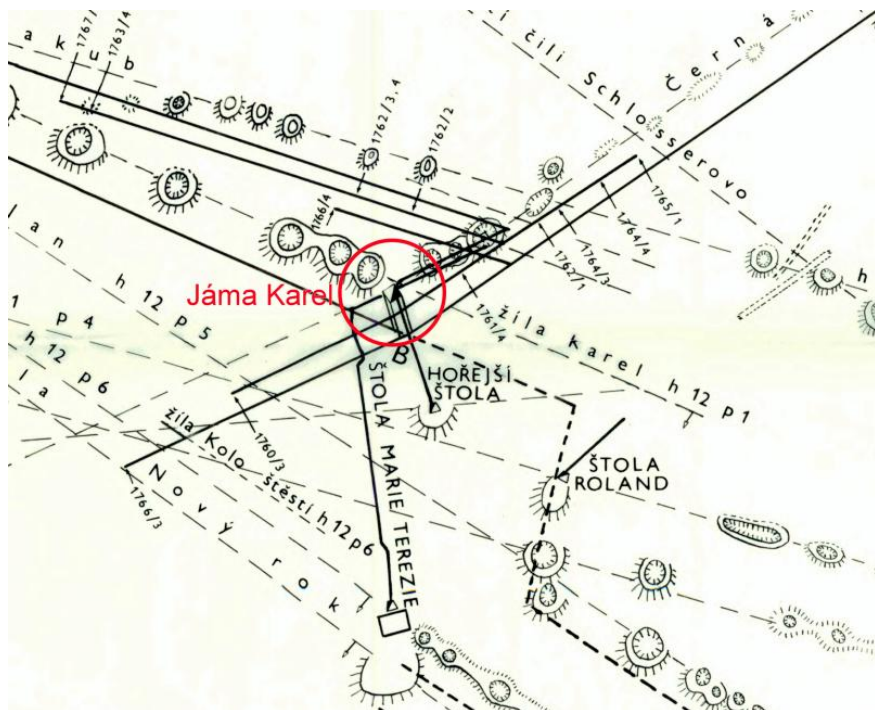
Žilky sekrečního křemene ve fylitech Jindřišských skal (foto: M. Urban)

Díky krásnému výhledu do údolí Blatenského potoka se Strašidla stala již koncem 19. století oblíbeným výletním místem s možností občerstvení v někdejším hostinci Zum Heinrichstein dole pod skalami. V polovině 70. let minulého století objevili Strašidla horolezci, kteří zde postupně prozkoumali výstupy na devět skalisek s různou obtížností (například Blatenské dvojvěží, Borůvčí, Ohnisková, Strašidlo či Polední), některé z výstupových cest jsou osazeny trvalými kotvicemi body. Místo je spojeno s řadou „strašidelných“ pověstí, jež spojuje jeden motiv: objev pokladu ve skalách, který však jeho nálezci obvykle nepřinesl mnoho štěstí.

Pro dřívější obyvatele Horní Blatné však byly pokladem žíly cínových rud, které se vyskytují při kontaktu žul a fylitů a představují pokračování žil z nedaleké Jelení hory. Ve fylitech sice žíly nebyly většinou tak bohaté jako v žulách, ale místy se v nich vytvořily cínovcem nabohacené čočky, jež se zde těžily řadou menších dolů od 16. až do 19. století. V náplavech Blatenského potoka pod Strašidly se našlo dokonce i pár zrněk zlata.

11. Šachta Karel

Nejhlubší šachtou důlního revíru Jelení hora byla 70 m hluboká jáma Karel, jejíž umístění dodnes připomíná trychtýřovitá prohlubeň obklopená rozlehlou hlušinovou haldou. Jámu založil kolem roku 1755 významný hornoblatenský těžař Johann Franz von Heßler na křížení dvou nejdůležitějších žilných struktur revíru – severojižního greisenového pásma Karel s výskytem cínových rud a žily Marie Terezie (též zvané Černá žíla) směru ZSZ–VJV, z níž byly dobývány rudy manganu a zčásti i železa. Jáma Karel byla používána jako těžná a vodotězná šachta. Ze šachty byly raženy sledné chodby jak po pásu Karel, tak po žile Marie Terezie na úrovni nejhlubší štol Jiří s ústím v údolí Blatenského potoka, popř. na úrovni výše umístěných štol.

Výřez z kopie důlní mapy revíru Jelení hora z roku 1807 zobrazující polohu jámy Karel i dalších důlních děl a průběh greisenových pásem

Jáma Karel (foto: M. Urban)

Dobývky na žíle Marie Terezie nad jámou Karel (foto: M. Urban)

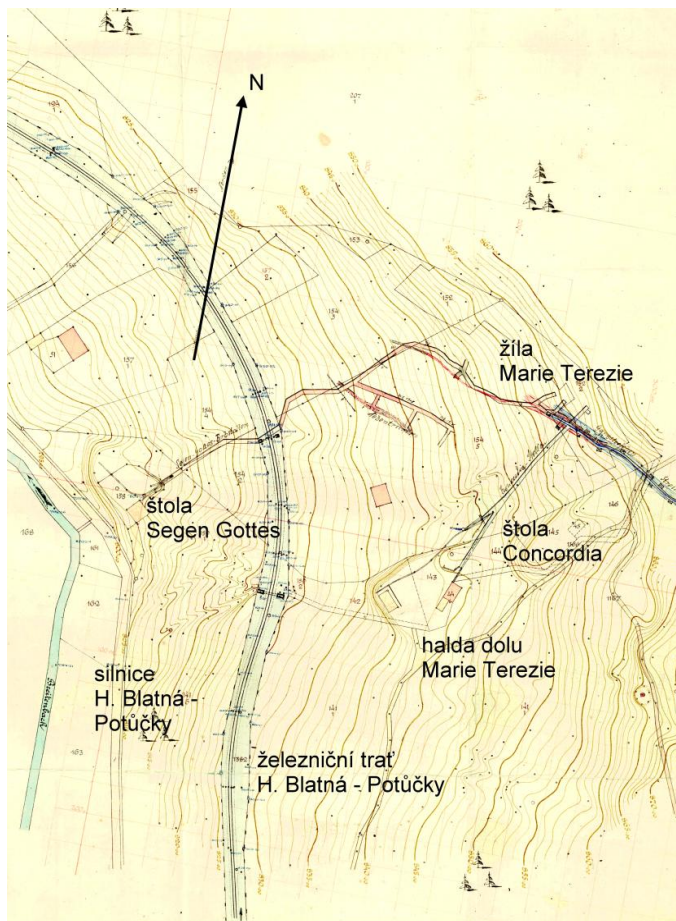
12. Důl Marie Terezie

Důl Marie Terezie, tvořený soustavou několika štol, byl největším manganovým dolem v Krušných horách a zároveň posledním činným dolem u Horní Blatné. Manganové zrudnění je vázáno na stejnojmennou žílu Marie Terezie, zmiňovanou pod dřívějším názvem Černá žíla už v roce 1595, kdy se tu těžil cín. Tato mohutná, až 10 m mocná žíla směru ZSZ–VJV protíná žuly blatenského masivu a sousední fylity. Manganové a méně i železné rudy se z ní dobývaly řadou důlních děl v délce přes 500 m do hloubky i přes 50 m. Systematická těžba rud manganu začala v roce 1810, maximum těžby (až 100 tun rudy za rok) spadá do 50. a 60. let 19. století. Později, až do dočasného uzavření dolu v roce 1902, již byla těžba výrazně nižší. Roku 1908 koupila důl vídeňská firma C. T. Petzold, již tehdy patřily mj. železárny v Nejdku a od roku 1909 spojené Rotavsko-nejdecké železárny. V květnu 1916, kvůli zvýšenému zájmu o mangan za 1. světové války, tato firma důl znovu otevřela štolou Concordia a v roce 1917 i níže ležící štolou Segen Gottes; měsíčně se těžilo až 120 tun rudy. Těžba skončila na podzim 1919, jejím pozůstatkem je i velký odval hlušiny pod štolou Concordia. Obě štoly byly částečně vymáhány ještě v letech 1956–1958 při průzkumu cínového zrudnění. Jejich zavalená ústí jsou dosud v terénu dobře patrná.

Halda dolu Marie Terezie – naleziště pyrolusitu (foto: P. Pauliš)

Hlavní manganovou rudou žíly Marie Terezie byl šedočerný pyrolusit, chemicky oxid mangančitý, který v křemenné žilovině tvoří žilky i větší akumulace až několik metrů mocné. V minulosti důl proslul nálezy sloupcovitých nebo tlustě tabulkovitých, zpravidla rýhovaných krystalů pyrolusitu o velikosti až 2 cm, které patří k nejkrásnějším na světě a jsou součástí mnoha předních mineralogických sbírek. Vzorky pyrolusitu lze dosud na haldě dolu Marie Terezie běžně nalézt. Méně častým manganovým minerálem je ramšdellit, chemicky rovněž MnO_2 , který však na rozdíl od čtverečného pyrolusitu krystaluje v kosočtverečné soustavě. Oba minerály lze rozlišit pouze laboratorním studiem.

Krystaly pyrolusitu z dolu Marie Terezie (sbírky Národního muzea v Praze, foto D. Velebil)

Kromě manganových rud obsahovala žíla Marie Terezie i hematit (krevet) (sbírky Národního muzea v Praze, foto: D. Velebil)

13. Haldové a pinkové tahy na Jelení hoře

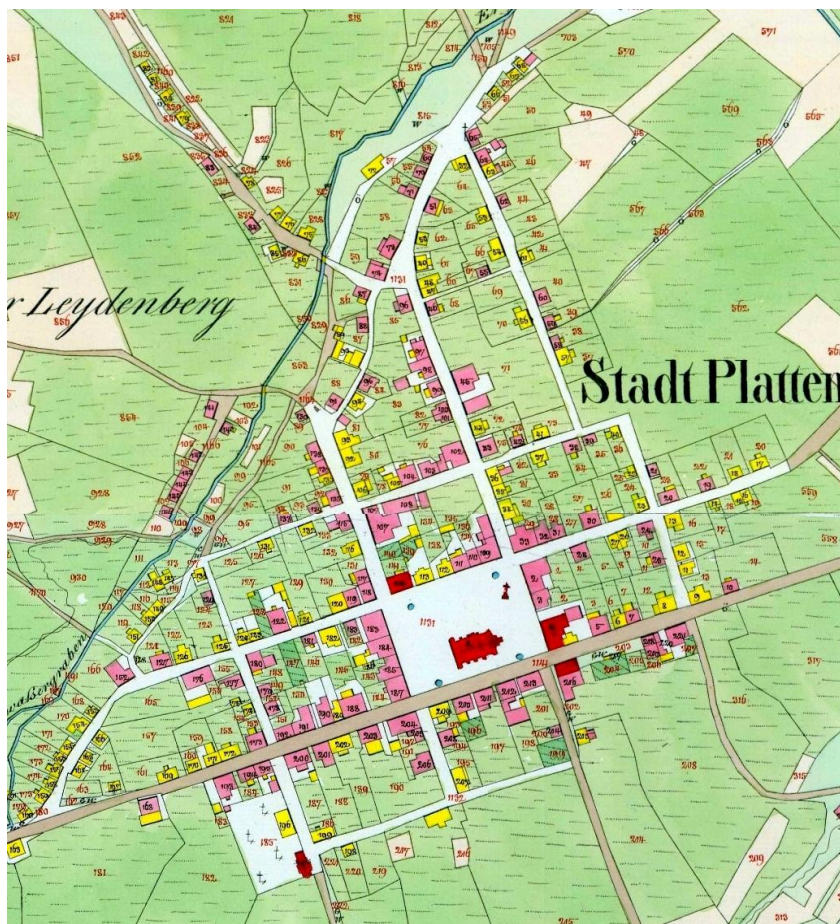
Oblast Jelení hory (dříve Hirschberg) patří vedle Blatenského vrchu a Bludné k nejvýznamnějším centrům těžby cínových a rovněž železných a manganových rud v okolí Horní Blatné. Žuly blatenského masivu a částečně i okolní fylity zde protíná roj zhruba deseti strmých greisenových žil převládajícího směru SSZ–JJV až S–J, které obsahují vtroušený kasiterit (cínovec). Ten zde byl dobýván již před založením Horní Blatné v letech 1532–1534. Hlavní období těžby cínových rud spadá do 16. století, báňské aktivity zde však s menší intenzitou probíhaly až do 19. století. Greisenové žíly byly zpočátku těženy povrchově, později systémem mnoha desítek šachet a štol do hloubek 50 m i víc. K nejdůležitějším patřily žíly Karel, Jan, Jakub, Vůle Boží, Bohatá útěcha, Vavřinec, Nový rok, Štěstí a radost a další. Průběh těchto greisenových žil je dosud v terénu dobře zřetelný podle četných pinkových pásem (pruhů povrchových dobývek, hald a prohlubní v místech starých šachtic), jejichž délka se pohybuje od 250 do 500 m.

Hlavní rudou těženou na Jelením vrchu i dalších místech v okolí Horní Blatné byl kasiterit neboli cínovec (sbírky Národního muzea v Praze, foto: D. Velebil)

14. Město Horní Blatná

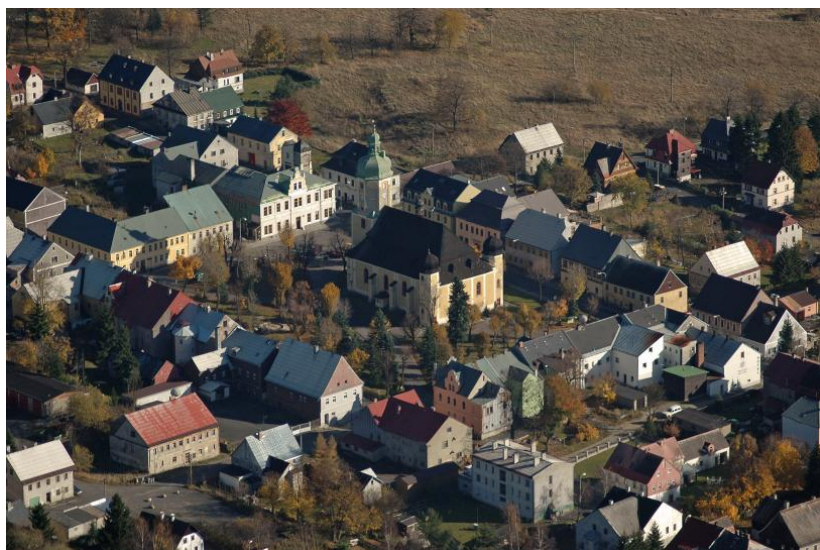
Horní Blatná je jedním z nejnázornějších příkladů krušnohorských renesančních horních měst budovaných podle přesného urbanistického plánu: jako města s rozlehlým ústředním čtvercovým nebo obdélníkovým náměstím, z něhož po stranách vybíhá systém navzájem kolmých ulic vytvářejících pravidelný šachovnicovitý půdorys města. Tento princip byl poprvé uplatněn v roce 1521 v Marienbergu a poté byl zopakován u řady dalších krušnohorských měst.

Horní Blatná na katastrální mapě z roku 1842 (www.cuzk.cz)

V případě Horní Blatné se tak stalo v roce 1534 poté, co v září tohoto roku vydal saský kurfiřt Johann Friedrich horní řád pro doly u Horní Blatné a nově vznikajícímu městu udělil městská privilegia. Na popud kurfiřta nechal schwarzenberský permistr Joachim Spanseil na jihozápadním úpatí Blatenského vrchu vyměřit náměstí o ploše 110 x 96 metrů a 199 stavebních parcel. V roce 1535 již stálo ve městě na 50 domů a v roce 1537 bezmála sto, mezi nimiž vynikal honosný kurfiřtský dům z roku 1535 (od roku 1564 městská radnice). V roce 1542 byl postaven i prostý dřevěný kostel, který stával v místech zahrady za objektem fary.

Na základě Pražské dohody z 14. října 1546, kterou uzavřeli český král Ferdinand I. a saský vévoda a budoucí kurfiřt Moritz, připadla jižní část schwarzenberského panství spolu s Horní Blatnou a Božím Darem zpět Českému království. Ferdinand I. poté 30. července 1555 povýšil Horní Blatnou na svobodné královské město a přidělil jí i městský znak. V té době byla Horní Blatná na vrcholu svého rozvoje, ve městě bydlelo snad až 2 000 lidí a hornictví se věnovalo několik set mužů. V letech 1593–1594 vybudovala obec na náměstí nový, původně protestantský kamenný kostel, k němuž byla v letech 1605–1607 přistavěna mohutná věž. V souvislosti s úpadkem hornictví se však na počátku 17. století rozvoj města zastavil a krizi dovršila třicetiletá válka a následná emigrace 66 nejvýznamnějších hornoblatenských rodin do Saska v prosinci 1653. Počet obyvatel tehdy klesl na pouhých asi 500.

Renesanční šachovnicovitý půdorys Horní Blatné je stále dobře patrný (foto: K. Kuča)

Nový rozvoj města nastal až v 18. století v důsledku opětovné konjunktury těžby cínu a výroby modré kobaltové barvy. Příjmy z těžby se výrazně promítly do obrazu města, původní renesanční domy byly přestavěny v barokním stylu, barokní přestavbou prošel v roce 1754 i kostel sv. Vavřince. Nejvýraznějším architektonickým počinem této doby je dům rodiny Putzů z Breitenbachu (ev. č. 1) z roku 1709, který má charakter luxusního městského paláce. Během 18. století se počet domů ve městě téměř zdvojnásobil, vznikla zde i řada objektů lidové architektury s hrázděnými konstrukcemi, jako jsou například domy č. p. 6, 113 nebo 127. Historické jádro Horní Blatné je od roku 1992 chráněno jako městská památková zóna.

Zástavba Horní Blatné se zahušťovala i v 19. století, kdy již hornictví přestalo hrát v hospodářství města roli a bylo nahrazeno zejména železářskou a kožedělnou výrobou. Maxima počtu obyvatel dosáhla Horní Blatná před 1. světovou válkou, kdy v ní žilo přes 2 700 lidí. Po odsunu německého obyvatelstva po 2. světové válce klesl počet obyvatel i přes částečné dosídlení na tisíc a v současnosti žije ve městě necelých 500 lidí, tedy zhruba stejně jako po třicetileté válce.

Pohlednice vydaná u příležitosti oslav 400. výročí založení města

Trasa výšlapu

Vydal: Spolek přátel dolu sv. Mauritius

Texty: Michal Urban, Marek Nesrsta

Náklad: 60 ks

Hřebečná 2017